

עה ע"א-ע"ב. צליית קורבן פסח על גבי גחלים

מהתורה צריך להכין את קורבן פסח "צלי אש" (שמות יב, ח), הגמרא דנה האם "אש" הכוונה רק לאש גלויה, או גם לגחלי עץ (גחלים שנוצרים משריפת עצים), וגחלי מתכת (מתכת לוהטת שהתלבנה באש). הגמרא תוכיח מכוונת צרעת, משריפת בת כהן והקטרת קטורת ביום כיפור שמעיקר הדין כוונת התורה "אש" לאש גלויה בלבד, ובמקרה הייחודי הזה התורה ריבתה בפסוק ("המכה", "תשרף", "גחלים") ללמדנו שמותר לשרוף אותם גם בדברים הדומים לאש (כמו גחלים, מים רותחים וכדו').

רבי

ברייתא

רב מתנה

ברייתא

חתכו (כדי שיצלה הבשר בקלות) ונתנו על גבי גחלים, רבי אומר: אומר אני שזה "צלי אש".

התורה מבדילה בין צרעת רגילה, לצרעת העולה בגלל כוונה "או בשר פי יהיה בערו מכות אש והיתה מחית המכה" (ויקרא יג, כד) ["מכות אש" אין לי אלא שנכוה באש (גלויה, שנוהג בה דין צרעת), נכוה בגחלת, ברמץ (אפר רותח), בסיד רותח, ובגפסיס (סוג של סיד) רותח, ובכל "דבר הבא מחמת האור", לאיתווי (לרבות תחת כלל זה של "מחמת האור") חמי האור (מים רותחים) מנין (שגם בסוגי כוויות כאלו חלים דיני צרעת)? "תל מכוה מכוה ריבה" (בפסוק מופיע פעמיים "מכווה" לרבות אף כוויות הנגרמות לעור לא מחמת אש גלויה).

"מכוות אש" הכוונה לאש גלויה (אך בצרעת התרבו דינים נוספים עקב הריבוי הייחודי בפסוק).

הגמרא דנה אודות "ובת איש כהן פי תחל לזנות את אביה היא מחללת באש תשרף" (ויקרא כא, ט), באיזו "שריפה" היא נידונת:

סוג שריפה	הוכחה לחיוב או לשלילה
רב מתנה: היו שופכים לפיה עופרת מותכת	עונש זו בכלל "שריפה" מהכתוב "באש תשרף" - לרבות כל סוגי שריפות (נלמד מהייחוד "תשרף", שדי לנו אם היה נכתב בפסוק "באש").
שריפה בחבילות של זמורות	גז"ש מבני אהרון (נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה. ויקרא י, א-ב) שנשרפה נשמתם באש שיצאה מקודש הקודשים וגופם קיים (שנכנסה האש בחוטמם. סנהדרין נב ע"א), אף גופתה של בת כהן קיימת, ואי אפשר לשורפה באש ממש. (נלמד מהגז"ש שאף שריפת נשמה בלבד נחשבת "שריפה", ואלמלא הגז"ש היינו שורפים אותה ממש בריבוי חבילות עצים, כדי לברור לה מיתה יפה שתמות מהר, כדעת רב נחמן (להלן))
שריפה במים רותחים (וגופה קיים)	רב נחמן: התורה אמרה "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) - ברור לו מיתה יפה (ועדיף להמיתה בעופרת רותחת מאשר מים רותחים)
שריפה בעופרת שהוצאה מהאדמה	כתוב "באש" ללמד שאין מספיק רק "תשרף", שהעופרת תהיה רותחת (כפי שהיא כשכורים אותה מהאדמה), אלא שיחממו אותה באש לפני ששופכים אותה לתוך פיה של בת הכהן.

רבי אחדבוי בר אמי: כיצד ייתכן שרבי סובר שגחלים אף הם נחשבים כ"אש"? הרי למדנו ממכוות צרעת שרק אש גלויה נחשבת כ"אש"?

רב חסדא: הברייתא התכוונה באומרה "נכוה בגחלת" לגחלת של מתכת (שאינן בגחלת אש ממש, אלא היא רותחת מחמת האש, ולכן צריך ריבוי מהפסוק), ונסיק שגחלת של עץ נחשבת כאש ממש (ולכן רבי התיר זאת בקורבן פסח).

מוכח משריפת בת כהן שזינתה שדינה ב"אש", ושופכים לגרונה עופרת מותכת - הרי גחלים של מתכת נחשבים כ"אש"?

כוונת התורה "באש" לאש גלויה, אך מכיוון שהתורה ריבתה "באש תשרף" למדנו שמשמשים אף בגחלי מתכת.

רבינא: שנה את הברייתא "מכות אש" אין לי אלא שנכוה באש ובגחלת" (ונמחוק את המילה "גחלת" מהמשכה של הברייתא, ואין היא נלמדת מהריבוי "מכוה"), משמע מפורשות "אש" הכוונה אף לגחלת.

רבי ירמיה: כיצד ייתכן לרבות מ"תשרף" אף הדומים לאש, והרי בפרים הנשרפים נכתב בתורה "ושרף" - ודייקנו דווקא באש גלויה נשרף הפר על המזבח, ולא נשרף אף בדומים לאש?

רבי זירא: למרות ששני הפסוקים דומים במילים, אופן הלימוד הינו הפוך עקב מבנה הפסוק. בשריפת בת כהן הפסוק "באש תשרף": "באש", כיצד באש? "תשרף" לרבות לשורפה גם בדומים לאש. בפרים הנשרפים הפסוק "ושרף אתו על עצים באש": "ושרף", כיצד לשרוף? "באש" למעט, דווקא באש ולא בדומים לאש.

והרי גם בפרים הנשרפים כתוב בסוף הפסוק "על שפך הדשן ושרף" (וניתן לרבות אף בדומים לאש, כריבוי בבת כהן)?

["פרים הנשרפים" אלו קורבנות חטאת מיוחדים שכפרתם בפר (הנקראים גם "חטאות פנימיות" מכיוון שדם הפרים נזרק על המזבח הפנימי שבהיכל, לעומת "חטאות חיצוניות" שהינן כבש או עז שנוזק דמן על מזבח החיצון) שעניינם חטאי ציבור (ע"פ הספורנו ויקרא ד, ג. בית דין שהתירו והטעו את הציבור וכהן גדול שהתיר והטעה עצמו בעבירה שיש בה כרת, פר כהן גדול ביום כיפור), ודינם] "ושרף אתו על עצים באש" (ויקרא ד, יב) ולא בסיד רותח, ולא בגפסיס (מין סיד) רותח (לכן נקראים חטאת זו "פרים הנשרפים", כי דינה להישרף כליל, לעומת חטאת שנאכלת).

את המילה "ושרף" אנו צריכים ללימוד: א. לשלול את הה"א ללמוד מהפסוק "על הדשן שרק אם יש דשן על המזבח נשרוף אף את הפר, קמ"ל "ושרף" מכל מקום. ב. צריך להתעסק ולשרוף את בשרו עד תום, ולא לעוזבו אף אם הוצת האש ברוב הפר.

[הכהן הגדול ביום כיפור היה לוקח מעל המזבח גחלים כדי להקטיר עליהם קטורת בקודש הקודשים, שנאמר "וְלָקַח מֵלֶא מִמִּחְתֵּה גַחְלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ" (ויקרא טז, ז) "גחלי" יכול עוממות (גחלים כבויות)? תלמוד לומר "אש". אי "אש" יכול שלהבת (אש גלויה)? תלמוד לומר "גחלי". הא כיצד? מביא מן הלוחשות (השילוב של "גחלי" ו"אש" מלמדים שהכוהן הגדול לוקח גחלים לוחשות, גחלים שיש להן אש, ולא גחלים כבויות ולא אש גלויה).

"אש" אין הכוונה לגחלים, וקשה לרבי כיצד התיר לצלות את קורבן הפסח על גחלים?

בדיון האם "אש" הכוונה רק לאש גלויה או גם לגחלים, אם נדייק את משמעות המילים בתורה, ע"פ הרישא והסיפא של הברייתא - עולה דעות הפוכות:
א. "גחלי" הכוונה לגחלים כבויות, משמע שגחלים לוחשות נקראות "אש".
ב. "אש" הכוונה לאש גלויה בלבד, משמע שגחלים לוחשות לא נקראות "אש".

אביי: נשנה בסיפא של הברייתא: "אי "אש", יכול רצה שלהבת יביא, רצה גחלת יביא? תלמוד לומר "גחלי" (מביא את האפשרות השנייה). משמע ש"אש" הכוונה לגחלים.

רב ששת: נשנה ברישא של הברייתא: "גחלי" בין עוממות ובין לוחשות? תלמוד לומר "אש" (מביא את האפשרות השנייה). משמע ש"גחלים" הכוונה לגחלים בלבד (כפשט המילה), ויכל הכהן להביא איזה גחלים שירצה - לכן בא הכתוב "אש" ללמדנו דווקא גחלים לוחשות (גם בסיפא הכוונה לפשט המילה, ו"אש" הכוונה לאש ולא לגחלים, ולכן בא "גחלי" ללמד להביא גחלים שיש להן אש). "אש" הכוונה לאש גלויה, כפשט המילה.

רבה: כיצד ניתן להעמיד בברייתא "רצה שלהבת (ימרח את המחטה בשמן וידליקה) יביא", והרי לפני מלך בשר ודם אין זה דרך כבוד להביא אש גלויה, ודאי שלפני הקב"ה אין להביא את המחטה בוערת באש!

השריפה נעשית בדינים הבאים:

קורבן פסח "צלי אש"	אש גלויה	גחלי עץ	גחלי מתכת	סיד ומים רותחים
צרעת בכוויה "מכות אש"	חובה	רבי: ניתן	אסור, אינו בכלל "צלי אש"	
בת כהן שזינתה "באש תשרף"	כן (לרב חסדא נסיק, לרבינא נשנה)	גז"ש מבני אהרון: מיתת נשמה וגוף קיים	כן (בעופרת רותחת)	אינו מיתה יפה
פרי הנשרפים "אש תשרף אתו על עצים באש"	נשרף	לא, דייקה התורה "וְשָׂרַף... עֲצִים	באש בלבד	
כהן ביום כיפור "מלא המחטה גחלי אש"	אין דרך כבוד	כן	לא	

אביי: נשנה בסיפא של הברייתא: "אי "אש", יכול יבוא מחצה גחלת ומחצה שלהבת, ועד שיכנס לקודש הקודשים במחטה האש תכבה ויהיו גחלים בלבד? תלמוד לומר "גחלי", שמשעת לקיחת הגחלים מעל גבי המזבח צריך שיהיו גחלים (ולא שלהבת). משמע מהברייתא ש"אש" הכוונה אף לגחלת.

הכוונה "גחלי" ו"אש":

רישא בברייתא	"גחלי"	"אש"
סיפא בברייתא	גחלים כבויות	אש גלויה או גחלים לוחשות
תירוץ רב ששת	גחלים כבויות ולוחשות	אש גלויה (ולא גחלים)
תירוץ אביי א	גחלים כבויות	אש גלויה או גחלים לוחשות
תירוץ אביי ב	גחלים כבויות	אש גלויה או חצי גחלת וחצי שלהבת